

ІВАНЮХА Т.В.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Запорізького національного університету;*

ПАТЮПКИНА О.В.,

*студентка спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

ІННОВАЦІЙНІ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНІ ПРОДУКТИ В УМОВАХ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ: ДОСВІД ЗАПОРІЗЬКИХ БІБЛІОТЕК

У сучасних умовах невизначеності, що пов'язані з воєнним станом в Україні, бібліотеки як одна з найважливіших інформаційно-

комунікаційних інституцій допомагають українському суспільству протистояти збройній та інформаційній агресії. У цей складний і болючий для країни час бібліотеки продовжують здійснювати інформаційно-аналітичну роботу та набувають нових функцій. З іншого боку, ще з часів COVID-19, завдяки інтернет-технологіям бібліотеки почали пропонувати нові послуги, підвищувати якість традиційних послуг, освоювати незвичні форми діяльності. У зв'язку з подіями останніх років, бібліотеки розширюють діапазон інформаційних послуг та ресурсів, які можна отримати віддалено.

Проблемі впливу цифрових технологій на діяльність українських книгозбірень, сучасних цифрових бібліотечних комунікацій, використанню нових форм бібліотечних продуктів і послуг, загалом напрямкам їх інформаційно-аналітичної роботи присвячені праці багатьох вітчизняних практиків і дослідників, зокрема, В. Білоус, В. Варенка, І. Захарової, О. Кобелева, Т. Коваль, Л. Ковальської, О. Кузьменко, Г. Макарової, Л. Туровської, Л. Філіпової та інших. Однак поза увагою науковців знаходиться діяльність регіональних бібліотек в умовах диджиталізації, що і робить тему цього дослідження актуальною.

Метою дослідження є виявлення напрямків розвитку новітніх форм інформаційних продуктів і послуг регіональних бібліотек в умовах цифровізації.

Об'єктом дослідження є інформаційна продукція запорізьких бібліотек, зокрема, контент соцмереж КЗ ЗОУНБ, Центральної міської бібліотеки Запоріжжя для дорослих та цифрові проєкти Наукової бібліотеки ЗНУ.

Реалізація інформаційно-аналітичних функцій сучасних бібліотек відбувається, перш за все, шляхом створення інформаційно-аналітичних продуктів та послуг (фактографічних, адресно-довідкових, персональних, оглядово-аналітичних, повнотекстових БД) з урахуванням особливостей інформаційно-аналітичних досліджень. Іншим важливим напрямком є розвиток аналітичних технологій виробництва інформаційно-аналітичного матеріалу, застосування комп'ютерних технологій переробки інформаційних масивів та потоків.

У Законі України «Про інформацію» (ст. 40, 41) чітко позначені поняття «інформаційна продукція», «інформаційна послуга», «інформаційний продукт». Чітка ієрархія цих понять закріплена у законодавстві і може бути проілюстрована у вигляді рисунку (рис. 1.).

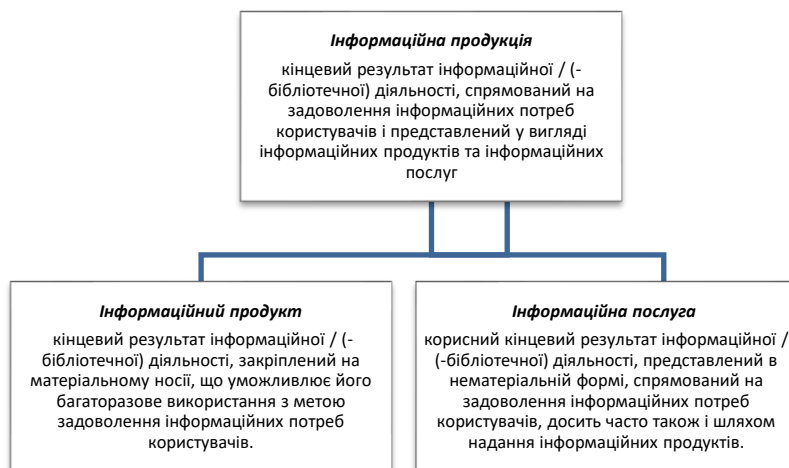


Рис. 1. Термінологічне поле поняття «інформаційна продукція» [1]

Отже, як бачимо, за формою надання інформаційна продукція поділяється на: нематеріальну – послуга, коли об'єктом виробництва є комунікаційні процеси, і матеріальну – продукт, коли об'єктом виробництва є інформація на матеріальних носіях, або накопичені у фондах первинні джерела інформації.

У якості інформаційних продуктів можуть виступати дайджести, аналітичні огляди, бібліографічні покажчики, реферативні журнали тощо; прикладом інформаційних послуг є усні довідки, консультації бібліографа, видача книг, пошук в інтернеті та ін.

Інформаційні продукти бібліотек з початку XXI ст. можна розділити на традиційні та інноваційні, пов'язані та вироблені з використанням інноваційних цифрових технологій. Якщо традиційними формами інформаційно-аналітичної продукції бібліотеки є бібліографічні ресурси, до яких належать каталоги, картотеки, фонди методичних матеріалів, архіви виконаних довідок та запитів, то створення та споживання інноваційних пов'язано з інформаційно-комунікаційними технологіями.

Інноваційні напрямки розвитку української бібліотеки на сучасному етапі пов'язані в першу чергу з диджиталізацією. Цифрова трансформація (оцифровування та перехід інформаційного поля на цифрові технології) охопило на початку XXI ст. усі сфери суспільного життя, пов'язані з використанням цифрових технологій, де споживачами цифрових технологій виступають усі – держава, бізнес, громадяни [2]. Термін

диджиталізація вживається на позначення «переведення певної інформації з аналогового у цифровий формат для її легшого подальшого використання на сучасних електронних дивайсах» [2, с. 51].

Цифровий вектор розвитку українських бібліотек передбачає оновлення всіх аспектів їх діяльності: від методів формування та зберігання інформації до способів обслуговування користувачів. Це включає впровадження нових технологій, таких як електронні ресурси, онлайн-каталоги, віртуальні виставки та репозитарії.

До головних переваг цифрових інновацій бібліотек варто віднести:

- підвищення доступності інформації: користувачі можуть отримувати доступ до інформації з будь-якого місця та в будь-який час, що робить бібліотеки більш зручними та доступними;

- розширення спектра послуг: бібліотеки можуть пропонувати нові послуги, такі як онлайн-курси, віртуальні консультації та доступ до електронних книг та журналів;

- збільшення залученості користувачів: інноваційні методи роботи з користувачами, такі як соціальні мережі та онлайн-спільноти, допомагають бібліотекам залучати нову аудиторію та налагоджувати зв'язок з існуючими користувачами;

- підвищення ефективності роботи: цифрові технології можуть допомогти бібліотекам автоматизувати рутинні завдання, звільняючи час для більш важливої роботи з користувачами.

Найпопулярнішими прикладами сучасних цифрових практик в бібліотеках вважаємо:

- створення інформаційних сайтів та репозитаріїв: це дає користувачам доступ до електронних ресурсів, таких як книги, статті, зображення та відео;

- надання послуг віртуальної довідкової служби: користувачі можуть отримувати допомогу з пошуком інформації онлайн;

- запровадження електронних каталогів: це робить пошук книг та інших матеріалів більш зручним та швидким;

- використання соціальних мереж: бібліотеки можуть використовувати соціальні мережі для спілкування з користувачами, реклами своїх послуг та просування читання;

- проведення онлайн-заходів: це можуть бути віртуальні книжкові клуби, лекції, семінари, флешмоби, бібліофреші та інші події.

Розглянемо трансформації інформаційно-аналітичних продуктів і послуг запорізьких бібліотек, пов'язані з використанням цифрових технологій, на прикладі новітніх продуктів і послуг Комунального закладу

«Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека» ЗОР, Центральної міської бібліотеки Запоріжжя для дорослих та цифрових бібліотечних проєктів Наукової бібліотеки ЗНУ.

Завдяки аналізу Facebook-сторінки та Youtube-каналу ЗОУНБ, Instagram-акаунту Центральної міської бібліотеки Запоріжжя для дорослих було виокремлено та розглянуто такі нові види інформаційних продуктів сучасних бібліотек, як:

- пости або публікації різної тематики на сторінках соцмереж, мультимедійні публікації,
- інтерактиви та опитування в актуальних історіях,
- stories,
- анонси,
- інфографіку,
- анімовані постери,
- анонси,
- буктрейлери.

Ці інноваційні інструменти дозволяють залучити широкую аудиторію до споживання бібліотечної продукції, популяризувати діяльність бібліотек, розширювати коло читачів, сприяти їх інтелектуальному та духовному зростанню.

Розгляд інноваційної науково-інформаційної діяльності Наукової бібліотеки ЗНУ У контексті диджиталізації дав можливість виділити основні етапи цифровізації університетської книгозбірні:

1) з 2000 р. на базі програмної системи «УФД/Бібліотека» функціонує електронний каталог – він є базовою архітектурою електронного інформаційного середовища бібліотеки. Обсяг електронного каталогу досяг 1 млн 200 тис. бібліографічних записів на всі види друкованих та електронних видань, що надходять до бібліотеки та результати ретроспективного обліку фондів;

2) 1 вересня 2007 р. було відкрито зал електронних ресурсів, якому сьогодні належить провідне місце в інформаційному просторі наукової бібліотеки ЗНУ. Він відкрився у спеціально обладнаному приміщенні з 24 комп'ютерами. Цей електронний читальний зал надає доступ до ресурсів електронної бібліотеки та електронного каталогу, до світових електронних баз даних;

3) з метою адаптації наукових фахових видань ЗНУ до сучасних вимог науковою бібліотекою розробляє цифрові ідентифікатори об'єктів (DOI) для фахових видань ЗНУ та статей, вносить до єдиного міжнародного реєстру DOI на платформі агенції CrossRef;

4) у рамках реалізації в ЗНУ Проєкту «Сприяння академічній доброчинності в Україні» на наукову бібліотеку ЗНУ покладено координаційні та технічні питання організації доступу до сервісу Unichesk компанії «Антиплагіат»;

5) з 2011 р. Наукова бібліотека ЗНУ приєдналася до проєкту «Електронна бібліотека України: створення центрів знань в університетах України «ElibUkr» <http://www.elibukr.org/>, що діє в Україні з ініціативи Києво-Могилянської фундації Америки. Завдяки реалізації проєкту науковці ЗНУ отримали доступ до баз даних світової наукової інформації: тестовий доступ до 70 баз даних, до 99 баз наукової інформації відкритого доступу, пошукових систем наукової інформації, відкритих електронних архівів університетів України;

6) у 2016 р. Наукова бібліотека приєдналася до проєкту корпоративного формування інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань», який ініціювала Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського та представила на порталі електронний каталог, електронний архів бібліографічних покажчиків, підготовлених науковою бібліотекою, подає бібліографічну інформацію про видання електронної бібліотеки та доступ до електронних версій наукових фахових видань;

7) проєкт «Відкритий простір бібліотеки. Open space library», що отримав міні-грант від Британської Ради в Україні за міжнародною програмою «Активні громадяни в усьому світі», сприяв створенню нового середовища для відвідувачів бібліотеки – зони для коворкінгу з потужним WI-Fi. На сьогодні Відкритий простір бібліотеки – це місце, де можна поспілкуватися з друзями, провести ділову зустріч, взяти участь у культурних заходах;

8) з 1 вересня 2018 р. з метою розширення переліку інформаційних послуг у науковій бібліотеці запроваджено платні послуги для сторонніх читачів: сканування літератури з фондів бібліотеки та електронна доставка цифрових копій; визначення індексів УДК та авторського знаку до наукових та навчально-методичних праць [3].

У процесі дослідження було розглянуто провідні цифрові проєкти, створені працівниками бібліотеки. У науковий і цифровий дискурс сучасності ця бібліотека включена завдяки таким інноваційним продуктам, як електронний каталог, Е-бібліотека, електронна база фахових видань ЗНУ, електронні бібліографічні покажчики ЗНУ, віртуальні книжкові виставки, інституційний репозитарій ЗНУ, наукометрія. Користувачам пропонують такі цифрові сервіси та послуги: онлайн-реєстрація, онлайн консультація бібліографа, визначення індексів УДК, перевірка на плагіат,

генератор штрихкодів, сканування літератури та електронна доставка цифрових копій.

Отже, цифрові інновації є ключовим фактором розвитку бібліотек у XXI ст. Завдяки інноваціям бібліотеки можуть стати більш доступними, зручними та ефективними, а також краще відповідати потребам сучасних користувачів. Однак регіональним книгозбірням варто приділяти більше уваги різним аспектам використання цифрових технологій та розвивати цей напрямок згідно зі світовими трендами.

Список використаних джерел

1. Захарова В.І., Філіпова Л.Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2013. 336 с.
2. Івашкевич О.В. Цифрова трансформація бібліотек України: сьогодення та перспективи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 2. С. 50–56.
3. Наукова бібліотека Запорізького національного університету. URL: <https://library.znu.edu.ua/2552.ukr.html>